

Nabor instrumentov EUCPN

USTRAHOVANJE MED MLADOLETNIKI

**Ekološki pristop
k učinkovitim
intervencijam proti
ustrahovanju**

“

Prvič, ta prispevek pregled pojava, številnih vrst antisocialnega vedenja, ki ga lahko označimo kot ustrahovanje, in vpletenih akterjev. Drugič, prispevek spodbuja ekološki pristop, kar pomeni, da se bo osredotočil na ustrahovanje na vseh ravneh mladoletnikovega življenja: individualni ravni, družinski ravni, šolski ravni in ravni skupnosti.

“

ZAHVALE

To zbirko orodij o ustrahovanju med mladoletniki je razvil sekretariat EUCPN v sodelovanju s slovenskim predsedstvom. Zahvaljujemo se celotni ekipi slovenskega predsedstva, zlasti gospodu Tomažu Peršolji, za izbiro te družbeno pomembne teme in njihovim prizadevanjem v času predsedovanja.

Poleg tega bi se radi zahvalili naslednjim strokovnjakom, ki so prispevali bistvene informacije in poglede na preprečevanje ustrahovanja med mladoletniki ter posredovali povratne informacije o prispevku:

- profesor Aleš Bučar Ručman (Univerza v Mariboru);
- profesorica Dorte Marie Søndergaard (Univerza Aarhus);
- Gie Deboutte (UC Leuven-Limburg in KU Leuven);
- profesor Gorazd Meško (Univerza v Mariboru);
- profesor Paul Downes (Dublin City University).

Njihov prispevek k tej zbirki orodij je neprecenljiv, kakršne koli netočnosti v njej pa so povsem naša krivda.

Navedba

EUCPN (2021). Ustrahovanje med mladoletniki: ekološki pristop k učinkovitim intervencijam proti ustrahovanju. Del zbirke orodij EUCPN o ustrahovanju med mladoletniki. Bruselj: EUCPN.

Pravno obvestilo

Vsebina te publikacije ne odraža nujno mnenja katerekoli izmed držav članic EU ali kateregakoli organa ali inštitucije EU ali Evropskih skupnosti.

Avtorica

Sarah Bosman,
raziskovalka, sekretariat
EUCPN.

Del projekta Sekretariat
EUCPN, december 2021,
Bruselj

S finančno podporo
Sklada za notranjo varnost
Evropske unije - Policija

Vsi dokumenti, ki so del zbirke orodij EUCPN o ustrahovanju med mladoletniki, so na voljo za prenos na

<https://eucpn.org/toolbox-bullying>

KAZALO

	<u>Zahvale</u>	3
	<u>Predgovor</u>	6
	<u>Uvod</u>	8
01	<u>Ustrahovanje med mladoletniki</u>	10
	Od ustrahovanja do nasilja med mladoletniki	12
	Ustrahovanje med različnimi starostnimi skupinami	13
02	<u>Igralci in njihove vloge</u>	16
	Storilci	17
	Žrtve	17
	Opazovalci	19
03	<u>Ekološki pristop k ustrahovanju in njegovim posledicam</u>	22
	Posledice na ravni posameznika	24
	Posledice na družinski ravni	24
	Posledice na šolski ravni	25
	Posledice na ravni skupnosti	25

04

Dejavniki tveganja in zaščitni dejavniki za ustrahovanje **26**

Individualni dejavniki tveganja	28
Individualni zaščitni dejavniki	30
Družinski dejavniki tveganja	31
Družinski zaščitni dejavniki	32
Šolski dejavniki tveganja	32
Šolski zaščitni dejavniki	33
Dejavniki tveganja na ravni skupnosti	34

Zaključek **36**

Končne opombe **40**

Literatura **47**

PREDGOVOR

Ta teoretični prispevek je del zbirke orodij EUCPN o Ustrahovanju med mladoletniki, ki je bila napisan v času slovenskega predsedovanja EUCPN. Prvič, ponuja pregled pojavnosti, številnih vrst antisocialnega vedenja, ki ga lahko označimo kot ustrahovanje, in vpletenih akterjev. Drugič, prispevek spodbuja ekološki pristop, kar pomeni, da se bo osredotočil na ustrahovanje na vseh ravneh mladoletnikovega življenja: individualni ravni, družinski ravni, šolski ravni in ravni skupnosti. Na vseh teh ravneh bodo obravnavani možni učinki vpletenosti v ustrahovanje ter možni dejavniki tveganja in zaščite, ki so povezani z ustrahovanjem.

To je eden od treh delov zbirke orodij o Ustrahovanju med mladoletniki. Drugi prispevek ponuja pregled učinkovitih preventivnih strategij za ustrahovanje, tretji prispevek pa ponuja pregled udeležencev Evropske nagrade za preprečevanje kriminala za leto 2021.

Na voljo so za prenos na <https://eucpn.org/toolbox-bullying>.

UVOD

Ustrahovanje je zelo razširjen družbeni pojav, ki prizadene mladoletnike po vsem svetu.¹ Nanaša se na ponavljajoče se agresivno vedenje (fizično, čustveno ali spolno), ki izvira iz neravnovesja moči in negativno vpliva ali viktimizira drugo osebo.² To pomeni, da lahko različne vrste vedenja označimo kot ustrahovanje, na primer udarjanje in zastraševanje, pa tudi širjenje govoric ali socialno izključevanje.³ Ustrahovanje je pogosto posledica negativne skupinske dinamike v šolah, klubih ali skupnostih, ki to dopuščajo. Poleg žrtev in storilcev imajo pri ohranjanju ustrahovanja ključno vlogo tudi opazovalci (tako vrstniki kot odrasli), ki ga ignorirajo ali (implicitno) dopuščajo.⁴

"Ustrahovanje je kot kanarčki, ki so jih uporabljali v premogovnikih. Rudarje so opozorili na sproščanje strupenih plinov. Ustrahovanje služi kot opozorilni znak za celotno družbo, da je nekaj narobe s splošnimi interakcijami in dožemanjem znotraj te šole, sošeske ali družbe."⁵

Kljub temu, da je ustrahovanje pogost pojav, se javnost, šole in vlade pogosto ne zavedajo hudih in dolgotrajnih posledic, ki jih lahko povzročijo za vpletene posameznike in njihovo okolico. Žrtve, pa tudi storilci in opazovalci, lahko doživijo negativne učinke na ravni posameznika (npr. občutki tesnobe), ravni družine (npr. poslabšanje socialnih vezi), šolski ravni (npr. neuspeh pri izobraževanju) in ravni skupnosti (npr. negativno vzdušje v skupnosti).⁶ Zato je bistveno, da družine, šole, skupnosti in vlade priznajo možne dejavnike tveganja na vsaki ravni in v skladu s tem izvajajo strategije za boj proti ustrahovanju.

Ta del zbirke orodij ponuja teoretični pregled pojava. Prvo poglavje opisuje ustrahovanje v vseh njegovih oblikah, od majhnega do morda zelo nasilnega vedenja. V drugem poglavju bodo obravnavane različne vrste akterjev in njihova možna vpletenost v situacije ustrahovanja. Tretje poglavje pojasnjuje ekološki pristop, uporabljen v tem prispevku, in različne učinke ustrahovanja na žrtve, pa tudi na storilce in opazovalce. Zadnje poglavje obravnava dejavnike tveganja in zaščite, ki so pogosto povezani z ustrahovanjem mladoletnikov.

01 USTRAHOVANJE MED MLADOLETNIKI

Ne glede na to, katera definicija ustrahovanja je uporabljena, mednarodne raziskave ocenjujejo, da je bilo od 29 % do 46 % otrok v nekem trenutku vpletenih v situacijo ustrahovanja.⁷ Te številke kažejo, kako obsežen in univerzalen je ta pojav. V mnogih državah po svetu predstavlja resno družbeno vprašanje. Zato je pogosto težko oblikovati enotno definicijo ustrahovanja, saj se v mnogih državah različno razlaga in prevaja. Nekateri jeziki sploh nimajo specifičnega izraza za ustrahovanje, kar pomeni, da ga morajo opisati ali poimenovati drugače, kar lahko poveča napačno dojemanje.⁸ Iz tega razloga je bistveno, da se jasno opredeli, katera vedenja se bodo v tem orodju štela za ustrahovanje.

Vodilna definicija ustrahovanja je: "Oseba je ustrahovana ali viktimizirana, ko je večkrat in skozi čas izpostavljena negativnim dejanjem ene ali več oseb. Negativno dejanje je, ko nekdo namerno povzroči ali poskuša povzročiti drugemu poškodbo ali nelagodje." Tej definiciji lahko dodamo tri bistvene značilnosti: vedenje je agresivno, ponavljajoče se in neprekinjeno ter predstavlja medosebni odnos, za katerega je značilno neravnovesje moči.⁹

To neravnovesje moči pomeni, da če dve osebi z enakim statusom viktimizirata druga drugo, se to ne šteje za ustrahovanje.¹⁰ Kljub temu je še vedno težko jasno opredeliti razlike med podobnimi vedenji. Enako velja za razliko med ustrahovanjem in zbadanjem. Slednje se običajno zgodi med prijatelji ali v prijateljskih situacijah in ne vključuje nobene vrste fizične ali psihične bolečine. Kljub temu se lahko zbadanje zlahka razvije v ustrahovanje, ko postane trajno žaljivo vedenje.¹¹

Zaradi svoje celovitosti se lahko ustrahovanje pojavlja v različnih oblikah in okoljih. Lahko je individualno ali usmerjeno vase, kolektivno, medosebno, institucionalno, simbolno ali strukturno. Lahko se pojavi v zasebnem ali javnem kontekstu, motivi pa so lahko zelo različni (npr. jeza in maščevanje).¹² Vsa ta vedenja se lahko pojavijo tudi kronično. V tem primeru mladoletnik včasih kaže znake učnih težav, vedenjskih težav, utrujenosti v šoli ali antisocialnega vedenja. Ti mladoletniki so pogosto označeni kot "problematični otroci" ali "problematični učenci", ko se antisocialna vedenja pojavljajo v šolskem okolju. Označevanje določenih mladoletnikov, ki že doživljajo težave, pa ni koristen način za spopadanje z ustrahovanjem in pogosto poslabša situacijo.¹³

Na splošno lahko ustrahovanje primerjamo s širjenjem oljnega madeža. Odvija in širi se lahko ob številnih priložnostih in v različnih okoliščinah. Ni omejeno le na obseg šole, kot so učilnice in igrišča. Lahko se pojavi tudi med dejavnosti skupnosti in ustvarja negativen pritisk v družbi, na primer v zvezi z zdravstvenimi sistemi ali socialnimi delavci, ki se ukvarjajo z vpletenimi mladoletniki. Prav tako se lahko razvije v spletnem svetu, v tem primeru se imenuje spletno ustrahovanje.¹⁴

Spletno ustrahovanje se pojavlja v številnih oblikah. Razkrivanje se na primer zgodi, ko storilec javno deli zasebne podatke ali medije žrtve. Maskiranje je tehnika, pri kateri storilec ustvari lažni profil, da anonimno ustrahuje žrtev. Nasproten pojav je lažno predstavljanje, v tem primeru storilec ukrade virtualno identiteto žrtve. Zadnji primer je kibernetško udarjanje ali "veselo klofutanje", kjer se na spletu širi videoposnetek agresije ali napada.¹⁵ Ne glede na te specifične koncepte, spletno ustrahovanje v osnovi zadeva enako vedenje kot ustrahovanje zunaj spleta

(npr. širjenje govoric ali družbena izključenost). Zato zahteva enake preventivne strategije, ki se uporabljajo proti tradicionalnemu ustrahovanju. Vendar pa obstajata dve pomembni razliki med obema vrstama ustrahovanja, ki ju je treba upoštevati.

Najpomembnejša razlika je element tehnologije, ki je samodejno prisoten pri spletnem ustrahovanju. Komunikacijske naprave (npr. pametni telefon ali računalnik) in komunikacijski kanali (npr. družbeni mediji in besedilna sporočila) imajo v sodobnem svetu zelo prevladujočo vlogo.¹⁶ Večina najstnikov ima pametni telefon in tako skoraj stalni dostop do spletnega sveta, zaradi česar je spletno ustrahovanje lažje, anonimnejše in dostopnejše kot tradicionalno ustrahovanje. To pomeni, da se lahko spletno ustrahovanje zgodi ob katerem koli dnevu in kadar koli, kar povzroči resen vdor v zasebno življenje žrtve.¹⁷

Drugič, v spletnem svetu je manj družbenega nadzora, zaradi česar je opazovalcem (npr. vrstnikom, staršem ali učiteljem) težje opaziti ali posredovati, ko pride do spletnega ustrahovanja.¹⁸

Kljub tem razlikam sta si ustrahovanje in spletno ustrahovanje zelo podobna in se pogosto pojavljata hkrati.¹⁹ Spletno ustrahovanje se lahko na primer pojavi kot reakcija na tradicionalno ustrahovanje. Na primer, žrtev se lahko svojemu nasilniku maščuje prek anonimnosti družbenih medijev. Spletno ustrahovanje pa lahko povzroči tudi tradicionalno ustrahovanje, ko se želi žrtev ali storilec maščevati v resničnem svetu.²⁰

Od ustrahovanja do nasilja med mladoletniki

Ustrahovanje tako na spletu kot v resničnem svetu vključuje kontinuiteto različnih vedenj različne resnosti. Ločimo lahko neposredno in posredno ustrahovanje. Neposredno ustrahovalno vedenje zahteva neposreden stik med nasilnežem in žrtvijo v obliki fizičnega ustrahovanja (npr. udarjanje ali kraja) ali verbalnega ustrahovanja (npr. grožnje ali žaljenje).²¹ Posredno ustrahovanje vključuje posredne vrste vedenja, kot so zmerljivke, izključitev žrtve ali širjenje govoric o njej.²²

Stopnja resnosti se nanaša na blago, zmerno in hudo stopnjo ustrahovanja. Blaga ustrahovalna vedenja vključujejo potiskanje žrtve ali širjenje govoric. Zmerno vedenje se nanaša na zastraševanje ali nesramnost. Hude vrste ustrahovanja vključujejo kakršno koli telesno poškodbo ali grožnje s poškodovanjem.

Pomembno pa je, da se zavedamo, da so lahko nekatera ustrahovalna vedenja, čeprav so kategorizirana kot blaga, še vedno travmatična za žrtve in imajo negativne posledice celo za storilca in opazovalce.²³ Zmerne in hude vrste ustrahovanja so bolj vidne in jih zato pogosteje obravnavajo odrasli ali šole. Medtem pa blago ustrahovanje pogosto ostaja skrita številka.²⁴

Ko se ustrahovanje spremeni v hudo nasilno vedenje, ga lahko označimo kot nasilje med mladoletniki. Ta kategorija vključuje vsa vedenja, ki jih izkazujejo otroci, mlajši od 18 let, ki uporabljajo ali grozijo z uporabo fizične/psihološke sile, ki lahko povzroči poškodbe, psihološko škodo, nerazvitost ali pomanjkanje.²⁵ To je vedenje, ki je namerno kot tudi nepotrebno.²⁶

Čeprav lahko nasilje med mladoletniki štejemo za hudo obliko ustrahovanja, ne izvira vedno iz blagega ustrahovanja. Med obema koncema kontinuuma obstaja zapletena in spremenljiva dinamika. Nasilje med mladoletniki je lahko posledica predhodnega blagega ustrahovanja, kot je zastraševanje, ki se na dolgi rok stopnjuje v fizično nasilje. Toda tudi obratno lahko nasilje povzroči ustrahovanje, kot je poniževanje ali spletno ustrahovanje kot obliko maščevanje žrtve. Lahko je tudi občasni pojav s fizičnimi napadi, prepletenimi z obdobji grozečega in zastrašujočega vedenja.²⁷

Ustrahovanje med različnimi starostnimi skupinami

Ustrahovanje se ne razlikuje le po resnosti in vrstah vedenja. Razlikuje se tudi glede na starost vpletenih mladoletnikov. Izraz "mladoletnik" se nanaša na otroka ali mladostnika do vključno 17. leta starosti. Otroci v tej starostni skupini se kognitivno in čustveno razvijajo in v kratkem času doživljajo različne življenjske faze. Zato je pomembno obravnavati to splošno skupino mladoletnikov in razširjenost specifičnih vedenj ustrahovanja za vsako skupino.

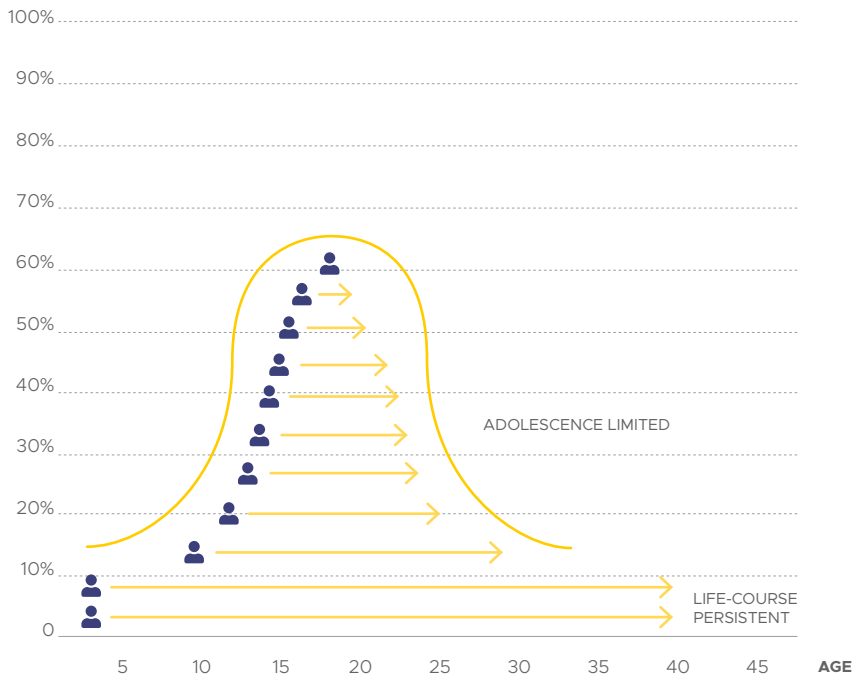
Prva starostna skupina so otroci do šestega leta starosti, ki so vključeni v zgodnje izobraževanje (npr. dnevno varstvo ali vrtec).²⁸ Ta skupina najverjetneje izkazuje neposredne in fizične vrste ustrahovanja, kot je nasilje ali zmerjanje. Vendar je pomembno razlikovati ustrahovanje od konfliktov. Majhni otroci se pogosto ne znajo spopasti s konflikti in se zato odzovejo na nasilen način, kar bi lahko bilo podobno ustrahovanju.²⁹

Druga starostna skupina so otroci, stari od šest do dvanajst let.³⁰ V tej skupini se najpogosteje pojavlja ustrahovanje v resničnem svetu, kot je fizično nasilje. Vendar starejši kot postanejo ti otroci, pogosteje se pojavlja spletno ustrahovanje. Večinoma poteka na spletnih (igralniških) platformah; vendar se ti otroci vse bolj zgodaj vključujejo v družbena omrežja. Uporaba teh naprav in platform povečuje verjetnost, da bodo izpostavljeni spletnemu ustrahovanju, saj otroci v tej starosti pogosto nimajo potrebnih informacij glede deljenja informacij na spletu.³¹

Nazadnje, v skupini mladostnikov, starih od 12 do 17 let,³² je opaziti znaten upad ustrahovanja v resničnem svetu. Ta skupina je verjetneje vpletena v spletno ustrahovanje prek družbenih medijev. Zaradi uporabe družbenih medijev in elektronskih naprav so mladostniki pogosto boljše in pogosteje povezani kot mlajši otroci. Poleg tega so mladostniki bolj dovzetni za pritisk vrstnikov, zaradi česar pogosto manj razmišljajo o posledicah svojega vedenja in so nagnjeni k vpletenosti v spletno ustrahovanje.³³

Kljub tem razlikam med starostnimi skupinami je treba poudariti, da je za večino šol in skupnosti normalno, da se soočajo z ustrahovanjem. Osebni razvoj je individualni proces, ki ne poteka gladko pri vsakem otroku, zlasti ob upoštevanju dejstva, da se mladostniki soočajo s prehodi skozi adolescenco in zgodnjo odraslost.³⁴ To ustvarja družbeno zapletene situacije, v katerih se mladi pogosto trudijo najti svojo identiteto.³⁵

Poleg tega je normalno, da se razširjenost antisocialnega vedenja med adolescenco poveča. Antisocialno vedenje in s tem tudi ustrahovanje doseže najvišjo točko okoli 17. leta starosti, nato pa spet upade, ko mladostniki preidejo v zgodnjo odraslost (glej sliko 1).³⁶ V nekaterih primerih ali območjih je stopnja antisocialnega vedenja tako visoka, da postane običajen del mladostniškega življenja.³⁷ To kaže na težave pri popolnem preprečevanju ustrahovanja mladoletnikov v družbi.

Slika 1. Taksonomija antisocialnega vedenja (po Moffitt, 1993).

02

IGRALCI IN NJIHOVE VLOGE

Ustrahovanje ni samo težava med storilcem in žrtvijo. Je dinamičen skupinski pojav, ki se pojavlja v družbenih kontekstih, v katerih določeni dejavniki spodbujajo, ohranjajo ali minimizirajo to vedenje. V ustrahovanje so običajno vpleteni trije igralci: storilec, žrtev in opazovalci.³⁸

Storilci

Razlogi za ustrahovanje se razlikujejo od posameznika do posameznika. Nekateri storilci ustrahujejo, da bi se spopadli s težkimi osebnimi situacijami (npr. zavrnitev vrstnikov ali težke situacije v družini). Drugi so bili že prej žrtve ustrahovanja. Imenujejo se žrtve ustrahovalci. Obstaja izrazita povezava med viktimizacijo in zagrešitvijo, ki se pojavlja v obeh smereh. Storilci so bili v preteklosti pogosto viktimizirani, vendar antisocialno vedenje prav tako povečuje možnosti, da postanejo žrtev. Zlasti pri mlajših je viktimizacija lahko močan pokazatelj kasnejšega ustrahovanja in celo kriminalnega vedenja.³⁹ Pomembno je razumeti, kdo so žrtve ustrahovalci in zakaj ravnajo na tak način, zlasti ob upoštevanju številnih negativnih posledic, ki jih lahko tako storilci kot žrtve doživijo v poznejšem življenju.⁴⁰

Vendar je preveč omejujoče, če poskušamo storilce razvrstiti v natančno določene kategorije.⁴¹ Storilci so pogosto prikazani kot agresivni in samozavestni liki s slabim uspehom v šoli, ki nimajo empatije do svojih žrtev. Nasprotno pa lahko nekateri storilci kažejo pomanjkanje socialnih veščin, zaradi česar se težko vključijo v socialne situacije in se zaradi tega zatečejo k ustrahovanju. Drugi storilci pa so zelo družbeno razviti in so zato sposobni manipulirati z drugimi in jih uporabljati. To odraža številne vrste storilcev in koliko se lahko situacije ustrahovanja med seboj razlikujejo.⁴²

Žrtve

Iz istega razloga ni očitnih dobro opredeljenih kategorij žrtev. Nekatere žrtve so negotove ali občutljive in se bodo pasivno odzvale na ustrahovanje. Druge so morda bolj proaktivne, če se postavijo zase in se odzovejo proti nasilniku.⁴³ Vendar pa obstaja ena pomembna splošna predpostavka v zvezi z žrtvami, in sicer, da storilci običajno ciljajo na otroke, ki imajo določene značilnosti, ki se razlikujejo od splošne norme.⁴⁴ To se lahko zgodi na različne načine, na primer zaradi njihovega videza, družbene identitete ali družinskega ali kulturnega ozadja.⁴⁵

Skupine s povečanim tveganjem

Pomembno je priznati, da pri nekaterih skupinah ljudi obstaja večje tveganje, da postanejo žrtev kot druge. To običajno vključuje otroke ali mladostnike iz ranljivih ali manjšinskih skupin, kot so otroci iz prikrajšanih okolij, invalidi, pripadniki etničnih, rasnih, kulturnih ali verskih manjšin, ki so begunci ali so del skupnosti LGBTQ+. Ta vrsta ustrahovanja pogosto temelji na osebni pristranskosti in jo lahko celo označimo kot zločin iz sovraštva.⁴⁶ Lahko ima težje posledice za žrtve zaradi specifične sovražnosti s strani storilca in napada na osebno identiteto žrtve. Ta vrsta sovražnosti lahko hkrati vpliva na celotno skupino ljudi, s katerimi se žrtev identificira, kar ustvari določeno zamenljivost med ljudmi, ki imajo podobne identitetne značilnosti.⁴⁷

Kljub težavnosti kategorizacije žrtev je mogoče opredeliti štiri kategorije viktimizacije. Prvič, tu so primarne (ali neposredne) žrtve, ki na lastni koži doživljajo antisocialno vedenje. V drugo kategorijo spadajo družinski člani in prijatelji žrtve, ki čutijo empatijo, jezo in žalost. Tretja skupina se nanaša na priče ali opazovalce, ki niso vpleteni v življenje žrtve. Lahko čutijo strah ali krivdo, ker niso posredovali, ali pa spodbujajo to vedenje. Nazadnje je kot četrta kategorija dodano okolje in širša družba, saj ustrahovanje povzroča povečanje neželjenih dejanj, ki lahko povzročijo negativno vzdušje v šolah in skupnostih.⁴⁸

Opazovalci

Ustrahovanje pogosto izvira iz negativne skupinske dinamike, kar pomeni, da imajo pri ustrahovanju pomembno vlogo tudi opazovalci. Opazovalci so ljudje, ki so priča ustrahovanju, bodisi tako, da ga vidijo ali slišijo.⁴⁹ Čeprav niso vedno aktivno vključeni, lahko s posredovanjem pozitivno vplivajo na situacijo ali negativno, če jo ignorirajo ali v njej sodelujejo. Opazovalci so pogosto vrstniki in prijatelji mladoletnikov, vlogo opazovalcev pa lahko prevzamejo tudi odrasli (npr. učitelji, šolski svetovalci, osebje menze ali mimoidoči neznanci). Odrasli, ki ignorirajo ali zmanjšajo pomen situacije ustrahovanja, posredno dovoljujejo, da se vedenje izvaja ali nadaljuje.⁵⁰

Identificiramo lahko več vrst opazovalcev, kot je prikazano v Olweusovem krogu ustrahovanja (glej sliko 2).⁵¹ Prvič so tu privrženci nasilnika, ki aktivno sodelujejo pri ustrahovanju, vendar ga sami ne sprožijo. Nato obstajata dve vrsti podpornikov: podporniki, ki podpirajo vedenje, vendar ne igrajo aktivne vloge; in pasivni podporniki, ki odobravajo ustrahovanje, vendar ne izkazujejo nobene vidne podpore. Sledijo jim nezainteresirani opazovalci. Ta skupina je priča ustrahovanju, vendar ne zavzame stališča. Končno obstajata dve skupini zaščitnikov: možni zaščitniki ne marajo ustrahovanja, vendar ne pomagajo, čeprav menijo, da bi morali; in dejanski zaščitniki, ki prav tako ne marajo ustrahovanja in (skušajo) pomagati žrtvi.⁵² Te kategorije zagotavljajo pregled številnih vrst opazovalcev in njihovih možnih motivov. Prav tako prikazuje, kako zlahka lahko opazovalec vrstnik tudi sam postane žrtev ali storilec. Kot storilec je včasih mogoče videti tudi opazovalca, ki storilcu izkazuje podporo in ga (posredno) spodbuja. Drug primer je, ko lahko zaščitniki tudi sami postanejo žrtve, če se uprejo ustrahovanju. Vendar to velja le za opazovalce vrstnike. Odrasli opazovalci, zlasti šolsko osebje, imajo moralno obveznost, da se uprejo ustrahovanju in zaščitijo svoje učence pred kakršno koli škodo.⁵³

Slika 3: Krog ustrahovanja (po Univerza Clemson, 2003).

Te kategorije opazovalcev je mogoče uporabiti tudi za spletno ustrahovanje. Čeprav pomanjkanje družbenega nadzora pri spletnem ustrahovanju otežuje razlikovanje med različnimi kategorijami opazovalcev, to ne pomeni, da ne obstajajo. Približno tretjina opazovalcev, ki opazujejo spletno ustrahovanje, deluje pasivno zaradi pomanjkanja ozaveščenosti, negotovosti ali ker ne želijo sodelovati. To skupino ljudi je zato verjetno mogoče razvrstiti v kategorijo bodisi pasivnih podpornikov, nezainteresiranih opazovalcev ali možnih zaščitnikov.⁵⁴

03

EKOLOŠKI PRISTOP K USTRAHOVANJU IN NJEGOVIM POSLEDICAM

V zadnjih letih so raziskave ustrahovanja pomaknile svojo paradigmo od posameznika do bolj kontekstualnega pristopa. Namesto da bi se osredotočali zgolj na storilce in njihove individualne dejavnike tveganja, se ustrahovanje na splošno obravnava kot rezultat različnih procesov na ravni posameznika, družine in splošne skupnosti. Na bolj subtilen način lahko kaže tudi na nasilna stališča in vrednote, ki so prisotni v družbi. Čeprav so dokazi glede raznolikosti in zapletenosti ustrahovanja jasni, se analize in intervencije včasih preveč osredotočajo na eno posamezno podkategorijo ustrahovanja. To na koncu pripelje do razdrobljenega in izoliranega pristopa k ustrahovanju brez reševanja skupnih niti in temeljnih vzrokov. Zato je pomembno, da k temu pojavu pristopimo z interdisciplinarnim širokim pogledom, da lahko preprečimo ustrahovanje v vseh njegovih oblikah.⁵⁵

Ekološki okvir ustrahovanje razlaga s sklicevanjem na medsebojno delovanje dejavnikov na ravni posameznika, družbe, kulture in skupnosti, ki ustvarjajo antisocialno vedenje.⁵⁶ Pojasnjuje, kako lahko različna okolja v življenju mladoletnika (npr. šola, prijatelji in družina) vplivajo na osebne ranljivosti, kot so težave z duševnim zdravjem ali neustrezne kognitivne veščine. Posledično okvir

zagotavlja razlago za ustrahovanje z dinamičnim in celostnim orisom, ki prikazuje medsebojno delovanje osebne ranljivosti, okoljskih stresorjev in vrednot okolja (npr. šole in skupnosti).⁵⁷ Ta zbirka orodij bo sledila ekološkemu okviru. Učinki ter dejavniki tveganja in zaščite bodo vsi kategorizirani glede na raven posameznika, družine, šole in skupnosti (glej sliko 3).

Slika 3: Posledice ustrahovanja.

Ustrahovanje negativno vpliva na vsako od teh ravni, vendar se lahko učinki med seboj tudi krepijo. Na primer, ustrahovanje lahko povzroči občutek tesnobe in strahov, povezanih s šolo, kar lahko povzroči, da se mladoletniki izolirajo in zmanjšajo socialne vezi z vrstniki. Te nizke ravni socialnih vezi se lahko pojavijo tudi v šolskem okolju, zaradi česar se mladoletniki obotavljajo pri obiskovanju šole in ustvarjajo slab uspeh pri izobraževanju.⁵⁸ Naslednji razdelki opisujejo možne posledice ustrahovanja na vsaki ravni življenja mladoletnikov (na ravni posameznika, družine, šole in skupnosti).

Posledice na ravni posameznika

Ustrahovanje ima lahko različne negativne posledice na ravni posameznika. **Fizične posledice** (npr. telesne poškodbe) so najbolj očitne posledice, ki jih pozna širša javnost. Te lahko segajo od "blagih" poškodb, kot so praske ali modrice, do hudih poškodb, kot so zlomi ali odprte rane (npr. poškodbe zaradi udarca ali vboda). V resnih primerih ustrahovanja imajo lahko hude poškodbe tudi dolgotrajne posledice, na primer začasno ali trajno invalidnost.⁵⁹

Druga izrazita posledica je **sprememba vedenja** storilcev, žrtev in opazovalcev. Obstaja povečano tveganje, da bodo mladoletniki še naprej izvajali ustrahovanje ali drugo antisocialno vedenje. To lahko povzroči številne negativne izide: kriminalno vedenje (npr. vandalizem ali kraje po trgovinah), pogosta uporaba drog, izostajanje od pouka ali slab akademski uspeh. Če tega vedenja ne obravnavamo pravilno, se lahko nadaljuje celo v odrasli dobi. Morda imajo težave pri ohranjanju službe ali ne uspejo vzdrževati tesnih odnosov.⁶⁰ Pri žrtvah spletnega ustrahovanja je mogoče opaziti specifične vedenjske posledice. Ta vrsta viktimizacije lahko povzroči pogostejšo uporabo interneta, kljubovalno vedenje in celo samopoškodovanje.⁶¹

Nenazadnje je lahko tudi vzrok za različne **psihološke težave**, med katerimi so najpogostejše težave z duševnim zdravjem. Težave z duševnim zdravjem, ki so povezane z ustrahovanjem, vključujejo: depresijo, post-travmatsko stresno motnjo (PTSD), strahove povezane s šolo, anksioznost, samomorilne misli in široko paleto psiholoških disfunkcij. Te težave pa lahko vodijo v impulzivnost in poslabšanje družbenih vezi z drugimi, kar lahko vpliva na socialno življenje mladoletnika. Brez posredovanja lahko te vztrajajo tudi skozi celotno odraslo življenje storilca, žrtev in opazovalcev.⁶²

Posledice na družinski ravni

Na družinski ravni je ustrahovanje povezano s **poslabšanjem družbenih vezi med vrstniki**, na primer zaradi občutka sramu ali izolacije. Če imajo malo družbenih vezi ali so le-te šibke, se lahko ustvari občutek, da "nimajo kaj izgubiti", kar lahko vodi v antisocialno vedenje. To lahko velja tako za storilce, žrtev in opazovalce; lahko se sramujejo ali se izolirajo kot neka vrsta samozaščite.⁶³

Ustrahovanje ne vpliva le na družbeno življenje mladoletnikov, **vpliva tudi na njihovo socialno okolje**. Pri ožjih družinskih članih in prijateljih žrtev se pojavlja večja

verjetnost, da bodo razvili depresijo in antisocialno vedenje, kot je neupoštevanje pravil, agresija, vandalizem in uživanje prepovedanih snovi.⁶⁴

Posledice na šolski ravni

Na šolski ravni je (izobraževalni) **neuspeh** glavna posledica ustrahovanja. Mladoletniki, ki so vpleteni v ustrahovanje, pogosto izkazujejo slabši uspeh pri izobrazbi in večje tveganje za izostanek od pouka (na primer zaradi strahu pred šolo). Predvsem kažejo nižje ravni navezanosti, predanosti in prepričanja, ki so bistveni elementi za družbeno povezovanje. Nizka stopnja socialne povezanosti s šolo lahko povzroči slabšo uspešnost pri izobrazbi.⁶⁵

To se lahko zgodi tudi med obšolskimi dejavnostmi, kot so športni klubi ali druga društva. Čeprav ima lahko sodelovanje v obšolskih društvih veliko družbenih koristi za mladoletnike, se lahko socialna povezanost z društvom zaradi ustrahovanja zmanjša, kar lahko vpliva na športne dosežke ali osebno vključevanje v druga društva.⁶⁶

Izobraževalne ali druge vrste neuspeha lahko poleg tega **vplivajo na šolsko vzdušje**. Nemotivirani mladoletniki brez akademskih ambicij ali ki pogosto izostajajo od pouka, lahko negativno vplivajo na vzdušje v razredu ali športnem klubu, kar lahko negativno vpliva na njihove vrstnike in učitelje.⁶⁷

Posledice na ravni skupnosti

Nazadnje, ustrahovanje predstavlja **ekonomski strošek** za družbo (npr. zdravstveni stroški, stroški programa zdravljenja in izguba zaslužka). Kadar ustrahovanje vključuje nasilje, lahko povzroči uničenje lastnine ali celo infrastrukture. Obstajajo tudi številni **posredni stroški**, ki jih nosi skupnost, na primer zmanjšana delovna uspešnost zaradi dolgotrajne invalidnosti ali drugih zdravstvenih težav.⁶⁸

Ustrahovanje lahko **negativno vpliva na vzdušje v skupnosti**. Člani splošne skupnosti, kot so službe za usmerjanje učencev, socialne službe ali prostovoljci v organizacijah, lahko vsi izkusijo negativne posledice, kot so občutki strahu, zaskrbljenosti ali malodušja.⁶⁹

04 DEJAVNIKI TVEGANJA IN ZAŠČITNI DEJAVNIKI ZA USTRAHOVANJE

Da bi preprečili ustrahovanje, je treba odpraviti ali nadzorovati dejavnike tveganja, ki so povezani s tem pojavom (glej tabelo 2). Pomembno pa je tudi identificirati in spodbujati zaščitne dejavnike, ki so povezani s prosocialnim vedenjem. Z identifikacijo teh dejavnikov (glej tabelo 3) je mogoče oblikovati intervencije za spodbujanje odpornosti proti ustrahovanju med mladoletniki in proti njihovi okolici. Ker vsi z dejavniki tveganja ne postanejo nasilneži, je pomembno, da ne stigmatiziramo in se bolj osredotočimo na zaščitne dejavnike namesto na dejavnike tveganja.⁷⁰

Preplet individualnih in situacijskih spremenljivk lahko poveča ali zmanjša tveganje ustrahovanja.⁷¹ Na primer, mladoletniki, ki odraščajo v negativnem družinskem okolju, lahko hodijo v šolo s pozitivnim vzdušjem in morda nikoli ne bodo vpleteni v ustrahovanje zaradi podpore učiteljev in pozitivnih prijateljev.

Ekološki okvir dejavnikov tveganja za ustrahovanje.	
Individualni dejavniki	Pomanjkanje socialnih, psiholoških in kognitivnih veščin
	<ul style="list-style-type: none"> > Visoke ravni tesnobe, stresa in samomorilnih misli, antisocialne osebnostne lastnosti in moralna neangažiranost; > neustrezne socialne veščine in pomanjkanje empatije.
Družinski dejavniki	Neustrezne starševske veščine
	<ul style="list-style-type: none"> > škodljiva starševska disciplina in nadzor; > negativno družinsko okolje; > slabe tehnike vzgoje otrok; > antisocialni prijatelji ali pomanjkanje družbenih vezi.
Šolski dejavniki	Negativno šolsko ozračje
	<ul style="list-style-type: none"> > Nesposobno šolsko osebje; > nevarno šolsko okolje.
Dejavniki skupnosti	Ranljive soseske
	<ul style="list-style-type: none"> > Šibka socialna kohezija; > nizko socialno skrbništvo; > prestrogo uveljavljanje pravil.

Tabela 2: Ekološki okvir dejavnikov tveganja za ustrahovanje.

Ekološki okvir zaščitnih dejavnikov v zvezi z ustrahovanjem	
Individualni dejavniki	Uspešno
	<ul style="list-style-type: none"> > Odpornost; > kompetentnost; > avtonomija; > povezanost.
Družinski dejavniki	Doslednost in kakovost starševske oskrbe
	<ul style="list-style-type: none"> > Pozitivne tehnike vzgoje otrok; > podpora prijateljstva in pozitivne interakcije z vrstniki.
Šolski dejavniki	Pozitivno šolsko ozračje
	<ul style="list-style-type: none"> > Socialno skrbništvo zaradi vključenih učiteljev in dobrih odnosov učitelj-učenci; > jasna in pošteno uveljavljena šolska pravila v kombinaciji z gotovostjo kazni.
Dejavniki skupnosti	Pozitivna skupnost s socialnimi skrbniki
	<ul style="list-style-type: none"> > Nacionalne strategije za boj proti ustrahovanju; > socialno skrbništvo.

Tabela 3: Ekološki okvir zaščitnih dejavnikov v zvezi z ustrahovanjem.

Individualni dejavniki tveganja

Na individualni ravni lahko dejavnike tveganja na splošno razvrstimo kot **pomanjkljivosti socialnih, psiholoških in kognitivnih veščin**, kot so: slabo reševanje težav in spopadanje s konflikti, neustrezne komunikacijske sposobnosti ter slaba sposobnost obvladovanja jeze in frustracije.

Na splošno je odstopanje od norme glavni individualni dejavnik tveganja za ustrahovanje. Toda biti "drugačen" se lahko pojavi na nešteto načinov: zaradi določenih neskladij v psiholoških in kognitivnih veščinah, na primer, kot so **visoka raven tesnobe, stresa in samomorilnih misli, antisocialne osebnostne lastnosti in moralna neangažiranost**.⁷² Mladoletniki z npr. višjo stopnjo stresa morda potrebujejo več časa ali podpore za spopadanje s stresnimi situacijami. Podobno bi lahko mladoletniki s pomanjkljivo moralo porušili mehanizme samoregulacije in bi se zato lahko različno odzvali na določene situacije. Poleg tega lahko moralna neangažiranost povzroči, da se opazovalci ne uprejo ustrahovanju.⁷³ Antisocialne osebnostne lastnosti skupaj z moralno neangažiranostjo se lahko pojavijo na različne načine. Na primer, agresija in nezmožnost spoprijemanja s tem se lahko razvijeta v vključitev v ustrahovanje. Zlasti v kombinaciji z drugimi dejavniki tveganja na različnih ravneh, kot je negativno šolsko vzdušje ali antisocialne skupine prijateljev.⁷⁴

Pomanjkljivosti socialnih veščin so tudi pogosti individualni dejavniki tveganja. To se lahko kaže kot **neustrezne socialne veščine**, kot so umik iz družbe ali nizka samopodoba in **pomanjkanje empatije**. Mladoletniki z zmernimi socialnimi veščinami morda težko krmarijo po družbenih odnosih z vrstniki in se počutijo bolj izolirane. V kombinaciji z dejavniki tveganja na drugih ravneh, kot je pomanjkanje socialne podpore družine ali učiteljev, lahko vodi celo do popolnega umika iz vseh družbenih situacij, kar ustvari lažjo tarčo. Po drugi strani pa lahko ta neskladja povzročijo zelo močne socialne veščine, ki jih je mogoče uporabiti za ustrahovanje v obliki manipulacije, zlasti kadar mladoletnik kaže pomanjkanje empatije ali moralno neangažiranost. Vsi ti dejavniki tveganja prispevajo k družbenemu vedenju, ki se razlikuje od splošne norme in lahko poveča tveganje za kakršno koli vrsto ustrahovanja.⁷⁵

Končno, obstajajo določene vedenjske nagnjenosti ali zunanji atributi, ki jih lahko obravnavamo tudi kot posamezne dejavnike tveganja za ustrahovanje. Možnosti za ustrahovanje lahko poveča zlasti **odobravanje stereotipnih moških lastnosti**, kot je potreba po prevladi nad drugimi. Nasprotno pa so mladoletniki, ki so invalidi, ki so del manjšinske skupine (npr. LGBTQ+ skupnost) ali imajo povišano telesno težo ali slabo telesno zdravje, bolj dovzetni za viktimizacijo ustrahovanja.⁷⁶

Individualni zaščitni dejavniki

Da bi preprečili ustrahovanje in preprečili te dejavnike tveganja, je pomembno pomagati mladoletnikom, da uspevajo v svojem okolju. **Uspeh** se nanaša na optimalen razvoj mladih na vseh življenjskih področjih (npr. socialnem, akademskem in poklicnem). To pomeni, da obstajajo učinkoviti razvojni dejavniki in da ni problematičnega vedenja. Mladoletniki, ki so uspešni, odkrivajo sebe in svoje interese. Znajo biti prilagodljivi in se prilagajati spreminjajočim se okoliščinam.⁷⁷ Da bi to dosegli, morajo zgraditi odpornost, kompetenco, avtonomijo in povezanost.

Odpornost namiguje, da obstaja zdrav osebni razvoj kljub prisotnosti dejavnikov tveganja. Ta zdrav razvoj vključuje sposobnost obvladovanja stresa, nesreče in travme. To ni individualna lastnost, ampak stalen proces.⁷⁸

Kompetentnost se nanaša na znanje, kako uspešno obvladovati težke situacije. Kaže na prisotnost razvitih osebnih, intelektualnih, čustvenih, socialnih veščin in sposobnosti glede človekovega delovanja. Obstaja pet paradig kompetenc: kognitivna, čustvena, socialna, vedenjska in moralna kompetenca. Lahko ustvari močno čustveno inteligenco in upravljanje pri mladoletnikih. To pomeni, da so potencialni storilci lahko bolj empatični do drugih, kar preprečuje tako ustrahovanje kot viktimizacijo.⁷⁹

Avtonomija nakazuje, da lahko oseba izbira, kako se bo obnašala in kakšne odločitve bo sprejela. Razdelimo jo lahko na dve dimenziji: neodvisno vedenje in mnenja brez zanašanja na druge; in moč volje za delovanje v skladu z osebnimi interesi in vrednotami. Pri mladoletnikih lahko prispeva k visoki samozavesti, kar jim pomaga, da se postavijo zase in služi kot zaščitni dejavnik pred ustrahovanjem.⁸⁰

Nazadnje lahko **povezanost** opredelimo kot potrebo po povezovanju in prilagajanju drugim. To lahko vključuje podporne odnose s prijatelji, občutek pripadnosti in integracijo v družini. Prvotno se razvija skozi pozitiven odnos med starši in otroki. Ko otrok odraste, postane navezanost na vrstnike enako pomembna. Povezanost je verjetno bistvenega pomena, da lahko mladoletniki razvijejo močne povezave in imajo pozitiven osebni in družbeni razvoj. Zato je močan zaščitni dejavnik, ki potencialnim storilcem, žrtvam in opazovalcem zagotavlja socialne kompetence, na primer sposobnost krmarjenja po družbenih situacijah in iskanje prosocialnih prijateljev.⁸¹

Družinski dejavniki tveganja

Poleg posameznih vidikov lahko družina in vrstniki močno vplivajo na življenje mladoletnikov. Zato so glavni dejavnik tveganja na ravni družine **neustrezne starševske veščine**. To se lahko manifestira na različne načine. Prvič, lahko pride do **škodljive starševske discipline in nadzora**. Starši se lahko preveč ukvarjajo s svojimi otroki, tako da so preveč zaščitniški, strogi ali celo prikazujejo zaničujoče ali omalovažujoče vedenje, da bi bolje nadzorovali svoje otroke. To bi lahko povzročilo uporniške mladoletnike, ki se odrečejo kakršni koli avtoriteti z izkazovanjem antisocialnega vedenja, kot je ustrahovanje. Po drugi strani pa so starši lahko premalo vključeni v življenje svojih otrok, zaradi česar ne poskrbijo za dovolj vodenja ali občutka avtoritete.⁸²

Negativno družinsko okolje je še en dejavnik tveganja. Ko se soočajo s pomanjkanjem (čustvene) podpore, se mladoletniki morda težko spopadejo s svojimi čustvi in morda poiščejo pomoč drugje; zaradi česar so bolj dovzetni za ustrahovanje.⁸³

Tretjič, neustrezne starševske spretnosti lahko vključujejo učenje otrok **slabih tehnik vzgoje otrok**. Starši naj bi mladoletnikom pomagali pri krmarjenju skozi različne situacije v življenju, kot so družbeni ali travmatični dogodki. Naučiti se morajo reševati težave, kako se soočiti z različnimi čustvi in kako uspešno komunicirati z drugimi. Če teh tehnik ne poučujejo starši, lahko to povzroči težave, kot je ustrahovanje v poznejšem življenju.

Poleg tega lahko pomanjkanje učinkovitih tehnik vzgoje otrok vpliva na socialno življenje mladoletnika. Lahko povzroči, da končajo v napačnih družbenih krogih z **antisocialnimi prijatelji** ali **s pomanjkanjem družbenih vezi** na splošno. To se zgodi na več načinov. Zaradi doživljanja zavrnitve vrstnikov in nepoznavanja uspešne komunikacije se mladoletniki morda bolj obupano želijo vklopiti, kar lahko povzroči pritisk vrstnikov s strani napačnih ljudi. To lahko povzroči viktimizacijo zaradi ustrahovanja znotraj družbene skupine in celo zakrivi ustrahovanje, ko jih vlečejo s seboj, da ustrahujejo druge. Po drugi strani imajo lahko mladoletniki s pomanjkanjem družbenih vezi nizko samopodobo, zaradi česar so v nevarnosti, da bodo vpleteni v ustrahovanje.⁸⁴

Družinski zaščitni dejavniki

Doslednost in kakovost starševske skrbi in podpore sta zaščitna dejavnika. To vključuje podporo in toplino staršev, družinsko povezanost in splošno odsotnost neskladja. Starši in družine, ki podpirajo mladoletnike, spodbujajo in krepijo njihove splošne veščine obvladovanja, zaradi česar so boljše pripravljene na zahtevne življenjske situacije. Poleg tega lahko učinkovit starševski nadzor prepreči vpletenost mladoletnikov v spletno ustrahovanje zaradi boljšega nadzora družbenih medijev in zagotavljanja podpore v primeru viktimizacije.⁸⁵ Učinkovito starševsko varstvo in podporo je mogoče okrepiti z izvajanjem starševskega usposabljanja in zagotavljanjem zadostnega starševskega dopusta novim staršem, da lahko že v zgodnji fazi ustvarijo močno primarno vez s svojimi otroki.⁸⁶

Drugi zaščitni dejavniki so **pozitivne tehnike vzgoje otrok**. Te tehnike pomagajo zmanjšati vedenjske in psihološke težave mladoletnikov ter spodbujajo pozitivne osebnostne lastnosti, kot so avtonomija, zdrava samopodoba in pozitivne socialne kompetence. To lahko zaščiti mladoletnike pred udeležbo pri ustrahovanju, bodisi kot storilec bodisi kot žrtev.⁸⁷

Pozitivno domače okolje s kakovostno podporo staršev lahko vpliva tudi na socialne odnose mladoletnika. Mladoletnikom lahko pomaga pri krmarjenju po družbenih situacijah in najti **podporna prijateljstva in pozitivne interakcije z vrstniki**. Za mladoletnike je zelo pomembno, da lahko drug pri drugem najdejo podporo. To jim bo omogočilo, da se počutijo varne in si izmenjujejo izkušnje, ki lahko pomagajo pri njihovem osebnem razvoju. Zato je podpora vrstnikov močan zaščitni dejavnik, ki lahko pomaga mladoletnikom, da se izogonejo ustrahovanju.⁸⁸

Šolski dejavniki tveganja

Glavni dejavnik tveganja na šolski ravni je **negativno šolsko vzdušje**. Šolsko vzdušje lahko postane negativno iz več razlogov.

Na organizacijski ravni so za šolsko vzdušje škodljivi nesposobni učitelji, ravnatelji ali pomožne osebe. Primeri vključujejo slabe odnose med učiteljem in učenci, pomanjkanje podpore učitelja ali neprimerne odzive učitelja/vodje. Če ni podpore učiteljev, se žrtve morda ne počutijo dovolj varne, da bi delile svoje izkušnje, in viktimizacija lahko ostane neopažena. Nasprotno pa imajo storilci več priložnosti

za ustrahovanje, ko je učiteljem vseeno, kaj se dogaja v njihovi učilnici ali na igrišču. Učenci se lahko v šoli počutijo odtujene ali zavrnjene, kar lahko povzroči slabe akademske uspehe, slabo socialno povezanost in ustrahovanje. Drug organizacijski dejavnik tveganja je prestrogo uveljavljanje disciplinskih pravil. Dokazi kažejo, da je preveč discipline ali nepošteno izvrševanje šolskih pravil neučinkovit pristop za doseganje pozitivnega šolskega vzdušja. Primer so strategije utrjevanja ciljev, kot je uporaba detektorjev kovin ali policistov na vhodu v šole. Te tehnike so se izkazale za neuspešne pri zmanjševanju ustrahovanja. Bolje je izvajati preventivne intervencije, ki se osredotočajo na prosocialno vedenje in socialno angažiranost do drugih in šole.⁸⁹

Ti dejavniki tveganja se lahko pojavijo tudi med obšolskimi dejavnostmi, kot so športni klubi in v okviru drugih združenj. Negativno ozračje v klubu lahko povzroči nezadostne uspehe in občutke zavrjenosti, kar lahko poveča možnost ustrahovanja.⁹⁰

Poleg tega je lahko negativno šolsko vzdušje tudi posledica prisotnosti **nevarnega šolskega okolja**. Na primer, določen delež prestopnikov v šoli lahko poveča možnost ustrahovanja. Že zelo zgodaj lahko druge mladoletnike izpostavi nasilju ali drugemu antisocialnemu vedenju. Prisotnost antisocialnih vrstnikov lahko uniči pozitivno šolsko vzdušje in zmanjša šolski uspeh mladoletnikov in njihovo vključenost v šolske dejavnosti. Sodelovanje v šolskih ali obšolskih dejavnostih lahko okrepi prosocialne vezi med vrstniki. Vendar pa lahko prisotnost antisocialnih vrstnikov ta učinek obrne in lahko poveča tako izpostavljenost ustrahovanju kot tudi možnosti za viktimiziranje.⁹¹

Šolski zaščitni dejavniki

Kot zaščitni dejavnik lahko **pozitivno šolsko vzdušje s sposobnim skrbništvom** zmanjša možnosti za ustrahovanje. Pozitivno šolsko vzdušje pomeni, da so mladoletniki motivirani za učenje in zadovoljni s šolskim okoljem. To vključuje dobro izobražene in skrbne učitelje, ki so vključeni v življenje svojih učencev in se trudijo ustvariti pozitivno okolje v učilnici in šoli. Ti učitelji lahko celo poučujejo prosocialne veščine (npr. odpornost) ali tehnike vzgoje otrok (npr. veščine reševanja konfliktov), ki se jih mladoletniki včasih ne naučijo doma, s čimer se zmanjšajo dejavniki tveganja na ravni družine.⁹²

Pozorno šolsko osebje lahko tudi poveča stopnjo socialnega skrbništva. Dobri odnosi med učiteljem in učencem krepijo socialno zaščito potencialnih žrtev. Tem mladoletnikom lahko pomaga, da se počutijo bolj samozavestne in ustvarijo močnejše družbene vezi in predanost svoji šoli, kar zmanjša ustrahovanje. Za podporo učiteljem pri tej zadevi obstaja potreba po stalnem usposabljanju in evalvaciji, da bi okrepili njihove pedagoške veščine in sposobnosti.⁹³

Pozitivno šolsko vzdušje je odvisno tudi od dojemanja mladoletnikov glede **jasnih in pošteno uveljavljenih šolskih pravil** v kombinaciji z gotovostjo kazni. Če mladoletniki menijo, da šolska pravila niso poštena ali menijo, da so prestroga, jih praviloma ne bodo upoštevali. To velja tudi za kazen. Ko mladoletniki dojemajo kazen kot nepravilno ali če ni vsaka kršitev kaznovana na enak način, bo to ustvarilo občutke neodobravanja. To bi jih lahko spodbudilo, da sami ne upoštevajo pravil ali da ne prijavijo kršitve pravil, saj menijo, da ne bo poštenega ukrepanja.⁹⁴

Dejavniki tveganja na ravni skupnosti

Dejavniki tveganja na ravni skupnosti so prav tako pomembni kot posamezni dejavniki, zlasti ker ljudje živijo v različnih skupnostih z različnimi konteksti.⁹⁵

Glavni dejavnik tveganja na ravni skupnosti je **ranljiva skupnost**. To se lahko kaže na več načinov, kot so nevarne, razdeljene, neorganizirane ali nasilne soseske. Ranljive skupnosti imajo le malo socialne kohezije, kar pogosto omogoča več antisocialnega vedenja, kot je ustrahovanje. Na primer, tako bogata kot tudi revna ranljiva skupnost imata lahko malo socialnega skrbništva v obliki sosedov ali vrstnikov, ki raziskujejo antisocialno vedenje. To lahko povzroči občutek odtujenosti ali izključenosti in lahko prepreči, da bi mladoletniki iskali socialno podporo pri drugih. Poleg tega lahko pomanjkanje socialnega skrbništva poveča prisotnost nasilja v skupnosti, kar lahko posledično poveča možnosti ustrahovanja in viktimizacije med mladoletniki.⁹⁶

Poleg tega lahko odraščanje v ranljivi skupnosti vpliva na mladoletnike, ki se šolajo v drugi skupnosti. Ko mladoletniki obiskujejo šolo zunaj svoje skupnosti, lahko občutijo pomanjkanje socialnega skrbništva in zaščite pred vrstniki. Še več, učiteljem je morda težko vzpostaviti stik s temi mladoletniki, kar lahko ustvari občutek odtujenosti.⁹⁷

Podobno kot na šolski ravni je **prestrogo uveljavljanje pravil** dejavnik tveganja na ravni skupnosti. Ko so mladoletniki v skupnosti tarča, se pogosto upirajo ali upirajo zaradi občutka nepravilnosti. Pomembno je, da se pravila uveljavljajo, hkrati pa se upošteva smisel za norme in moralnost pri kršitvi pravila. Poleg tega lahko strogo izvrševanje pravil zmanjša razlikovanje med resnimi in manj resnimi dejanji, kar povzroči frustracijo med mladoletniki.⁹⁸

ZAKLJUČEK

Ustrahovanje je kompleksen družbeni pojav, na katerega vpliva negativna skupinska dinamika. Pomembno je, da so ljudje sposobni prepoznati veliko različnih vrst ustrahovanja, od blagih do zelo nasilnih, da bi lahko preprečili, da bi se to zgodilo. Poleg žrtev in storilcev lahko pri tem igrajo pomembno vlogo tudi opazovalci. Na ustrahovanje lahko negativno vplivajo tako, da ga ignorirajo ali spodbujajo in tako dovolijo, da se zgodi. Nasprotno pa lahko preprečijo, da bi se to zgodilo s posredovanjem, kar so moralno dolžni storiti odrasli opazovalci (kot so učitelji). Vrstniki opazovalci pa lahko sami postanejo žrtve, ko posredujejo, zaradi česar jih ni varno postaviti v to situacijo.

Jasno je, da ima ustrahovanje resne in dolgotrajne posledice na življenje mladoletnikov in njihovo okolico (npr. fizične in psihološke težave, slabšanje družbenih vezi in družbeni stroški). Zato je bistveno prepoznati dejavnike tveganja in zaščitne dejavnike, ki so povezani z ustrahovanjem in ki lahko pomagajo prepoznati morebitne problematične situacije. Ti dejavniki tveganja in zaščite so različni na vsaki ravni. Individualni dejavniki tveganja so težave pri socialnih, psiholoških in kognitivnih veščinah, kot so moralna neangažiranost ali neustrezne socialne veščine. Na družinski ravni lahko neustrezne starševske spretnosti povzročijo šibek odnos med starši in otroki, kar je lahko potencialni dejavnik tveganja. Negativno šolsko vzdušje je največji dejavnik tveganja na šolski ravni. Na primer, ravnodušni ali nesposobni učitelji lahko povzročijo, da se učenci počutijo zanemarjene in nemotivirane. Nazadnje, na ravni skupnosti je pomembno, da oblasti podpirajo ranljive soseke in zagotovijo prisotnost socialnih skrbnikov (npr. socialnih delavcev, sosedov ali staršev), ki lahko izboljšajo klimo v skupnosti.

PREPREČEVANJE USTRAHOVANJA MED MLADOLETNIKI

Ustrahovanje med mladoletniki je zapleteno družbeno vprašanje, ki ga pogosto povzročajo zapletena skupinska dinamika in negativni družbeni odnosi.

Celovite strategije, ki se osredotočajo na dejavnike tveganja in zaščite na vseh ravneh življenja mladoletnika, lahko preprečijo dolgotrajne posledice ustrahovanja in spodbujajo pozitivne interakcije:

RAVEN POSAMEZNIKA

Kognitivno vedenjska terapija lahko pomaga mladoletnikom pri samoregulaciji svojih čustev in vedenja ali pri soočanju s psihološkimi in socialnimi težavami.

RAVEN DRUŽINE

usposabljanje za starševstvo lahko izboljša starševske spretnosti, izboljša odnos med starši in otroki in vodi k boljšemu razvoju otroka

RAVEN ŠOLE

vklučenost celotnega šolskega osebja lahko ustvari pozitivno okolje, v katerem se mladoletniki počutijo varne in podprte

RAVEN DRUŽBE

izvajanje večsektorske strategije boja proti ustrahovanju za podporo šolam in skupnostim

Z vključevanjem vseh ravni in akterjev je mogoče preprečiti ustrahovanje.

Odkrijte več v naši zbirki orodij: eucpn.org/toolbox-bullying

KONČNE OPOMBE

- 1 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, *Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace*, New York: Združeni narodi, 2016, 102-3.
- 2 Dan Olweus, *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*, Massachusetts: Blackwell Publishing, 1993. prav tam.; David P. Farrington, *Understanding and Preventing Bullying*, *Crime and Justice* 17 (1993).
- 3 Willem De Haan, *Violence as an Essentially Contested Concept*, in: Sophie Body-Gendrot and Pieter Spierenburg (Eds.), *Violence in Europe. A Historical and Contemporary Perspectives*.2009, 28.
- 4 Europe's Antibullying Campaign, *European Bullying Research Final Report: Europe's Antibullying Campaign*, 2012, 19.
- 5 Gie Deboutte, UCLL in KUL, Belgija, individualni intervju, 26. julij 2021.
- 6 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, *Background Paper on Protecting Children from Bullying and Cyberbullying*, Firenze: Združeni narodi, 2016, 5. WHO, *Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov*, Ženeva: WHO, 2015, 10. Whitney DeCamp in Brian Newby, *From Bullied to Deviant: The Victim-Offender Overlap among Bullying Victims*, *Youth Violence and Juvenile Justice* 13:1 (2014), 5. Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, *Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace*, 59.
- 7 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, *Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace*, 102-3.
- 8 David P. Farrington et al., *Protocol: Effectiveness of Programs to Prevent School Bullying*, *Campbell Systematic Reviews* 4:1 (2008), 2. Aleš Bučar Ručman, Univerza v Mariboru, Slovenija, individualni intervju, 22. julij 2021.
- 9 Olweus, *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Farrington, *Understanding and Preventing Bullying*.
- 10 Farrington et al., *Protocol: Effectiveness of Programs to Prevent School Bullying*, 2.
- 11 Europe's Antibullying Campaign, *European Bullying Research Final Report*, 11.
- 12 De Haan, *Violence as an Essentially Contested Concept*, 28.
- 13 Gie Deboutte, *Pesten En Geweld Op School: Handreiking Voor Een Daadkrachtig Schoolbeleid*, Brussel: Departement Onderwijs en Vormgeving, Mar. 2009, 191; Gie Deboutte, *Pesten En Cyberpesten in Het Onderwijs : Praktijk En Beleid Voor Een Veilige Leeromgeving*, Kalmthout: Pelckmans Pro, 2017. <http://lib.ugent.be/catalog/rug01:002360727>.
- 14 Farrington et al., *Protocol: Effectiveness of Programs to Prevent School Bullying*, 2. Deboutte, *Pesten En Geweld Op School: Handreiking Voor Een Daadkrachtig Schoolbeleid*, 5. Paul Downes in Carmel Cefai, *Strategic Clarity on Different Prevention Levels of School Bullying and Violence: Rethinking Peer Defenders and Selected Prevention*, *Journal of School Violence* 18:4 (2019).
- 15 Evropska unija, *Baseline Study on the State of Art of Bullying in Europe*: European union, 2016, 6.
- 16 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, *Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace*, 17. prav tam, 58.
- 17 Nadia S. Ansary, *Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention*, *Aggression and violent behavior* 50 (2020), 1.
- 18 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, *Background Paper on Protecting Children from Bullying and Cyberbullying*, 7.
- 19 Timothy McCuddy in Finn-Aage Esbensen,

- After the Bell and into the Night: The Link between Delinquency and Traditional, Cyber-, and Dual-Bullying Victimization, *Journal of Research in Crime and Delinquency* 54:3 (2016), 411.
- 20 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace, 115-6. Aleš Bučar Ručman, Univerza v Mariboru, Slovenija, individualni intervju, 22. julij 2021.
- 21 Evropska unija, Baseline Study on the State of Art of Bullying in Europe, 5
- 22 Jaeyong Choi in Nathan E. Krus, The Effects of Life Domains on Cyberbullying and Bullying: Testing the Generalizability of Agnew's Integrated General Theory, *Crime & Delinquency* 65:6 (2018), 777.
- 23 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace, 58. Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, Background Paper on Protecting Children from Bullying and Cyberbullying, 6.
- 24 WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 6.
- 25 Soraya Lester, Cayleigh Lawrence, in C. Ward, What Do We Know About Preventing School Violence? A Systematic Review of Systematic Reviews, *Psychology, Health & Medicine* 22 (2017), 188. J. Matjasko et al., A Systematic Meta-Review of Evaluations of Youth Violence Prevention Programs: Common and Divergent Findings from 25 Years of Meta-Analyses and Systematic Reviews, *Aggression and violent behavior* 17 6 (2012), 2.
- 26 Sherry Hamby, On Defining Violence, and Why It Matters, *Psychology of Violence* 7:2 (2017), 168.
- 27 Aleš Bučar Ručman, Univerza v Mariboru, Slovenija, individualni intervju, 22. julij 2021.
- 28 Urad generalnega sekretarja za Evropske šole, organizacija študij, 2021
- 29 M. Vlachou, Kafenia Botsoglou, in E. Andreou, Assessing Bully/Victim Problems in Preschool Children: A Multimethod Approach, *Journal of Criminology* (2013), 2. Chad Rose et al., Peer Reactions to Early Childhood Aggression in a Preschool Setting: Defenders, Encouragers, or Neutral Bystander, *Developmental Neurorehabilitation* 19 (2014), 7.
- 30 Urad generalnega sekretarja za Evropske šole, organizacija študij.
- 31 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, Background Paper on Protecting Children from Bullying and Cyberbullying, 8. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 3.
- 32 Urad generalnega sekretarja za Evropske šole, organizacija študij.
- 33 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, Background Paper on Protecting Children from Bullying and Cyberbullying, 6. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 3.
- 34 Nishad Khanna et al., Youth That Thrive: A Review of Critical Factors and Effective Programs for 12-25 Year Olds, Toronto: Social Program Evaluation Group, Queen's University & The Students Commission Centre of Excellence for Youth Engagement, 2014, 67.
- 35 Deboutte, Pesten En Geweld Op School: Handreiking Voor Een Daadkrachtig Schoolbeleid, 188.
- 36 Claudia E. Van Der Put et al., Changes in Risk Factors During Adolescence: Implications for Risk Assessment, *Criminal Justice and Behavior* 38:3 (2010), 77.
- 37 Terrie E. Moffitt, Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy, in: K. Beaver (Ed.), *Biosocial Theories of Crime*, London: Routledge, 2017, 691. Terrie E. Moffitt, Life-Course-Persistent and Adolescence-Limited Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy, *Psychological review* 100:4 (1993), 676-7.
- 38 Europe's Antibullying Campaign, European Bullying Research Final Report, 14. S. M. Swearer in S. Hymel, Understanding the Psychology of Bullying: Moving toward a Social-Ecological Diathesis-Stress Model, *Am Psychol* 70:4 (2015), 344.
- 39 DeCamp in Newby, From Bullied to Deviant: The Victim-Offender Overlap among Bullying

- Victims, 4.
- 40 Alex R. Piquero, Nicole Leeper Piquero, in Marion K. Underwood, *Correlates of—and Consequences for—Bully-Victims in a Sample of Serious Adolescent Offenders*, *Youth Violence and Juvenile Justice* 15:4 (2016), 359.
- 41 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, *Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace*, 58.
- 42 Europe's Antibullying Campaign, European Bullying Research Final Report, 14-6. Gorazd Meško, Univerza v Mariboru, Slovenija, individualni intervju, 9. junij 2021.
- 43 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, *Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace*, 58-9.
- 44 Prav tam.
- 45 Europe's Antibullying Campaign, European Bullying Research Final Report, 17. Gorazd Meško, Univerza v Mariboru, Slovenija, individualni intervju, 9. junij 2021.
- 46 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, *Background Paper on Protecting Children from Bullying and Cyberbullying*, 10.
- 47 Caroline Mellgren, Mika Andersson, in Anna-Karin Ivert, *For Whom Does Hate Crime Hurt More? A Comparison of Consequences of Victimization across Motives and Crime Types*, *Journal of Interpersonal Violence* 36:3-4 (2017), 1513. Tasseli McKay, Christine H. Lindquist, in Shilpi Misra, *Understanding (and Acting on) 20 Years of Research on Violence and Lgbtq+ Communities*, *Trauma, Violence, & Abuse* 20:5 (2017), 666.
- 48 Keith Sullivan, *The Anti-Bullying Handbook*, 2: SAGE Publications Ltd, 2011, 30-40.
- 49 Europe's Antibullying Campaign, European Bullying Research Final Report, 19.
- 50 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, *Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace*, 59. Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, *Background Paper on Protecting Children from Bullying and Cyberbullying*, 14. Gie Deboutte, UCLL in KUL, Belgija, 26. julij 2021.
- 51 Univerza Clemson, Olweusov program za preprečevanje ustrahovanja, <https://olweus.sites.clemson.edu/traininginfo.php>, 2003.
- 52 Europe's Antibullying Campaign, European Bullying Research Final Report, 20.
- 53 Paul Downes, Dublin City University, individualni intervju, 24. avgust 2021. Dorte Marie Søndergaard, Aarhus University, individualni intervju, 31. avgust 2021.
- 54 Angeles Rebollo-Catalan in Virginia Mayor-Buzon, *Adolescent Bystanders Witnessing Cyber Violence against Women and Girls: What They Observe and How They Respond*, *Violence Against Women* 26:15-16 (2019), 2036. Aleš Bučar Ručman, Univerza v Mariboru, Slovenija, individualni intervju, 22. julij 2021.
- 55 Stuart Henry, *School Violence Beyond Columbine: A Complex Problem in Need of an Interdisciplinary Analysis*, *American Behavioral Scientist* 52:9 (2009), 1248. Per-Olof Wikström, *Doing without Knowing: Common Pitfalls in Crime Prevention*, *Crime Prevention Studies* 21 (2007), 16. Gie Deboutte, UCLL in KUL, Belgija, 26. julij 2021.
- 56 Based on Bronfenbrenner's Social Ecological Theory: Urie Bronfenbrenner, *The Ecology of Human Development*, Massachusetts: Harvard University Press, 1979. <https://books.google.be/books?id=OCmbzWk-a6xUC&printsec=frontcover&hl=nl#v=onepage&q&f=false>. Susan L. Wynne in Hee-Jong Joo, *Predictors of School Victimization: Individual, Familial, and School Factors*, *Crime & Delinquency* 57:3 (2010), 461. Ansary, *Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention*, 2.
- 57 Elaine Walker, Geraldine Downey, in Andrea Bergman, *The Effects of Parental Psychopathology and Maltreatment on Child Behavior: A Test of the Diathesis-Stress Model*, *Child Development* 60:1 (1989). Swearer in Hymel, *Understanding the Psychology of Bullying: Moving toward a Social-Ecological Diathesis-Stress Model*. Ansary, *Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention*, 3.
- 58 DeCamp in Newby, *From Bullied to Deviant:*

- The Victim–Offender Overlap among Bullying Victims, 5.
- 59 WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 9.
- 60 Prav tam, 10. DeCamp in Newby, From Bullied to Deviant: The Victim–Offender Overlap among Bullying Victims, 12. Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace, 59. Gaffney, Ttofi, in Farrington, Effectiveness of School-Based Programs to Reduce Bullying Perpetration and Victimization: An Updated Systematic Review and Meta-Analysis, 4.
- 61 Mariya Stoilova, Sonia Livingstone, in Rana Khazbak, Investigating Risks and Opportunities for Children in a Digital World: A Rapid Review of the Evidence on Children’s Internet Use and Outcomes, Firenze, Italija: UNICEF, 2021, 40.
- 62 WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 10. Piquero, Piquero, in Underwood, Correlates of—and Consequences for—Bully-Victims in a Sample of Serious Adolescent Offenders, 359. Choi in Kruis, The Effects of Life Domains on Cyberbullying and Bullying: Testing the Generalizability of Agnew’s Integrated General Theory, 778. DeCamp in Newby, From Bullied to Deviant: The Victim–Offender Overlap among Bullying Victims, 5.
- 63 DeCamp in Newby, From Bullied to Deviant: The Victim–Offender Overlap among Bullying Victims, 5.
- 64 WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 10.
- 65 Prav tam, 1. DeCamp in Newby, From Bullied to Deviant: The Victim–Offender Overlap among Bullying Victims, 5.
- 66 Alison Riese, Annie Gjelsvik, in Megan L. Ranney, Extracurricular Activities and Bullying Perpetration: Results from a Nationally Representative Sample, *Journal of School Health* 85:8 (2015), 548-9.
- 67 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, Background Paper on Protecting Children from Bullying and Cyberbullying, 5.
- 68 WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 10.
- 69 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, Background Paper on Protecting Children from Bullying and Cyberbullying, 5.
- 70 WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 13. Ria Hanewald, Reviewing the Literature on "at-Risk" and Resilient Children and Young People, *Australian Journal of Teacher Education* 36:2 (2011), 13-20.
- 71 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace, 59. Wynne in Joo, Predictors of School Victimization: Individual, Familial, and School Factors, 462. Jun Sung Hong et al., Violence Prevention and Intervention, v: Glenn W. Muschert et al. (Eds.), *Responding to School Violence: Confronting the Columbine Effect*, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2014, 140-1.
- 72 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace, 59. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 4. Todd Herrenkohl, Jungeun Lee, in J. Hawkins, Risk Versus Direct Protective Factors and Youth Violence, *American journal of preventive medicine* 43 (2012), 9. WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 16.
- 73 Hana Macháčková, Bystander Reactions to Cyberbullying and Cyberaggression: Individual, Contextual, and Social Factors, *Current opinion in psychology* 36 (2020).
- 74 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace, 58-5. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 4. Swearer in Hymel, Understanding the Psychology of Bullying: Moving toward a Social-Ecological Diathesis-Stress Model, 345. Wynne in Joo, Predictors of School Victimization: Individual, Familial, and School Factors, 463. Antonios K. Travlos et al., The Effect of Moral Disengagement on Bullying: Testing the Moderating Role of Personal and Social

- Factors, *Journal of Interpersonal Violence* 36:5-6 (2018), 2264.
- 75 Urad ZN posebnega predstavnika generalnega sekretarja za preprečevanje nasilja nad otroki, Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace, 59. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 4. Stoilova, Livingstone, in Khazbak, Investigating Risks and Opportunities for Children in a Digital World: A Rapid Review of the Evidence on Children's Internet Use and Outcomes, 39. Swearer in Hymel, Understanding the Psychology of Bullying: Moving toward a Social-Ecological Diathesis-Stress Model, 345.
- 76 Swearer in Hymel, Understanding the Psychology of Bullying: Moving toward a Social-Ecological Diathesis-Stress Model, 345. C. Van der Put et al., Effectief Vroegtijdig Ingrijpen. Een Verkennend Onderzoek Naar Effectief Vroegtijdig Ingrijpen Ter Voorkoming Van Ernstig Delinquent Gedrag., Amsterdam: Universiteit van Amsterdam - Faculteit Pedagogische wetenschappen, 2013, 18. Herrenkohl, Lee, in Hawkins, Risk Versus Direct Protective Factors and Youth Violence, 9. WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 15. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 4.
- 77 Khanna et al., Youth That Thrive: A Review of Critical Factors and Effective Programs for 12-25 Year Olds, 24.
- 78 Hanewald, Reviewing the Literature on "at-Risk" and Resilient Children and Young People, 17-8.
- 79 Khanna et al., Youth That Thrive: A Review of Critical Factors and Effective Programs for 12-25 Year Olds, 57-5. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 4.
- 80 Khanna et al., Youth That Thrive: A Review of Critical Factors and Effective Programs for 12-25 Year Olds, 43. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 4. Herrenkohl, Lee, in Hawkins, Risk Versus Direct Protective Factors and Youth Violence, 9.
- 81 Khanna et al., Youth That Thrive: A Review of Critical Factors and Effective Programs for 12-25 Year Olds, 48. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 4. Van der Put et al., Effectief Vroegtijdig Ingrijpen. Een Verkennend Onderzoek Naar Effectief Vroegtijdig Ingrijpen Ter Voorkoming Van Ernstig Delinquent Gedrag., 18.
- 82 Margit Averdijk et al., Effective Violence Prevention. An Overview of the International Evidence, Cambridge: Violence Research Centre, 2020, 82. WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 16. Deboutte, Pesten En Geweld Op School: Handreiking Voor Een Daadkrachtig Schoolbeleid, 217. WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 16.
- 83 Averdijk et al., Effective Violence Prevention. An Overview of the International Evidence, 13. prav tam, 82. WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 15-6. Hanewald, Reviewing the Literature on "at-Risk" and Resilient Children and Young People, 20-1. WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 17. A. M. Hendriks et al., Childhood Aggression: A Synthesis of Reviews and Meta-Analyses to Reveal Patterns and Opportunities for Prevention and Intervention Strategies, *Neuroscience & Biobehavioral Reviews* 91 (2018), 288.
- 84 Hanewald, Reviewing the Literature on "at-Risk" and Resilient Children and Young People, 20-1. Averdijk et al., Effective Violence Prevention. An Overview of the International Evidence, 13. prav tam, 50. WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 13. Swearer in Hymel, Understanding the Psychology of Bullying: Moving toward a Social-Ecological Diathesis-Stress Model, 345. Hendriks et al., Childhood Aggression: A Synthesis of Reviews and Meta-Analyses to Reveal Patterns and Opportunities for Prevention and Intervention Strategies, 288. Herrenkohl, Lee, in Hawkins, Risk Versus Direct Protective Factors and Youth Violence, 9. Deboutte, Pesten En Geweld Op School: Handreiking Voor Een Daadkrachtig Schoolbeleid, 217. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 4.

- 85 Hanewald, Reviewing the Literature on "at-Risk" and Resilient Children and Young People, 21. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 4. Herrenkohl, Lee, in Hawkins, Risk Versus Direct Protective Factors and Youth Violence, 9. Averdijk et al., Effective Violence Prevention. An Overview of the International Evidence, 22.
- 86 Gie Deboutte, UCLL in KUL, Belgija, individualni intervju, 26. julij 2021
- 87 Averdijk et al., Effective Violence Prevention. An Overview of the International Evidence, 24. Hanewald, Reviewing the Literature on "at-Risk" and Resilient Children and Young People, 21.
- 88 Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 4. Herrenkohl, Lee, in Hawkins, Risk Versus Direct Protective Factors and Youth Violence, 9. Deboutte, Pesten En Geweld Op School: Handreiking Voor Een Daadkrachtig Schoolbeleid, 217.
- 89 Swearer in Hymel, Understanding the Psychology of Bullying: Moving toward a Social-Ecological Diathesis-Stress Model, 347. Averdijk et al., Effective Violence Prevention. An Overview of the International Evidence, 34. Christopher J. Schreck, J. Mitchell Miller, in Chris L. Gibson, Trouble in the School Yard: A Study of the Risk Factors of Victimization at School, *Crime & Delinquency* 49:3 (2003), 463. Wynne in Joo, Predictors of School Victimization: Individual, Familial, and School Factors, 463. Herrenkohl, Lee, in Hawkins, Risk Versus Direct Protective Factors and Youth Violence, 9. Deboutte, Pesten En Geweld Op School: Handreiking Voor Een Daadkrachtig Schoolbeleid, 217. WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 16. Schreck, Miller, in Gibson, Trouble in the School Yard: A Study of the Risk Factors of Victimization at School, 477-8.
- 90 Riese, Gjelsvik, in Ranney, Extracurricular Activities and Bullying Perpetration: Results from a Nationally Representative Sample, 545-6.
- 91 Schreck, Miller, in Gibson, Trouble in the School Yard: A Study of the Risk Factors of Victimization at School, 463-4. Wynne in Joo, Predictors of School Victimization: Individual, Familial, and School Factors, 463. Swearer in Hymel, Understanding the Psychology of Bullying: Moving toward a Social-Ecological Diathesis-Stress Model, 347. Herrenkohl, Lee, in Hawkins, Risk Versus Direct Protective Factors and Youth Violence, 9.
- 92 Hanewald, Reviewing the Literature on "at-Risk" and Resilient Children and Young People, 21. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 4. Wynne in Joo, Predictors of School Victimization: Individual, Familial, and School Factors, 463. Deboutte, Pesten En Geweld Op School: Handreiking Voor Een Daadkrachtig Schoolbeleid, 217. Van der Put et al., Effectief Vroegtijdig Ingrijpen. Een Verkennend Onderzoek Naar Effectief Vroegtijdig Ingrijpen Ter Voorkoming Van Ernstig Delinquent Gedrag., 18. Herrenkohl, Lee, in Hawkins, Risk Versus Direct Protective Factors and Youth Violence, 9. Ansary, Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention, 4. WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 16.
- 93 Schreck, Miller, in Gibson, Trouble in the School Yard: A Study of the Risk Factors of Victimization at School, 463-5. Deboutte, Pesten En Geweld Op School: Handreiking Voor Een Daadkrachtig Schoolbeleid, 223. Gie Deboutte, UCLL in KUL, Belgija, 26. julij 2021.
- 94 Wynne in Joo, Predictors of School Victimization: Individual, Familial, and School Factors, 463-4. Deboutte, Pesten En Geweld Op School: Handreiking Voor Een Daadkrachtig Schoolbeleid, 217-23.
- 95 Schreck, Miller, in Gibson, Trouble in the School Yard: A Study of the Risk Factors of Victimization at School, 465.
- 96 Swearer in Hymel, Understanding the Psychology of Bullying: Moving toward a Social-Ecological Diathesis-Stress Model, 347. Schreck, Miller, in Gibson, Trouble in the School Yard: A Study of the Risk Factors of Victimization at School, 465. Hanewald, Reviewing the Literature on "at-Risk" and Resilient Children and Young People, 21. WHO, Globalno poročilo o stanju na področju preprečevanja nasilja, Ženeva:

- WHO, 2014, 24. WHO, Preprečevanje nasilja med mladimi: pregled dokazov, 17.
- 97 Gie Deboutte, UCLL in KUL, Belgija, individualni intervju, 26. julij 2021.
- 98 Deboutte, Pesten En Geweld Op School: Handreiking Voor Een Daadkrachtig Schoolbeleid, 217.

LITERATURA

- Ansary, Nadia S. Cyberbullying: Concepts, Theories, and Correlates Informing Evidence-Based Best Practices for Prevention. *Aggression and violent behavior* 50 (2020), 101343. .
- Averdijk, Margit, Manuel Eisner, Eva C. Luciano, Sara Valdebenito & Ingrid Obsuth. Effective Violence Prevention. An Overview of the International Evidence. Cambridge: Violence Research Centre, 2020.
- Bronfenbrenner, Urie. *The Ecology of Human Development*. Massachusetts: Harvard University Press, 1979. <https://books.google.be/books?id=OCmbzWka6xUC&printsec=frontcover&hl=nl#v=onepage&q&f=false>.
- Choi, Jaeyong & Nathan E. Krus. The Effects of Life Domains on Cyberbullying and Bullying: Testing the Generalizability of Agnew's Integrated General Theory. *Crime & Delinquency* 65:6 (2018), 772-800. <https://dx.doi.org/10.1177/0011128718814860>.
- Clemson University. Olweus Bullying Prevention Program. <https://olweus.sites.clemson.edu/traininginfo.php>. 2003. <https://olweus.sites.clemson.edu/traininginfo.php> (Accessed 15 Nov. 2021).
- De Haan, Willem. Violence as an Essentially Contested Concept. In: Sophie Body-Gendrot and Pieter Spierenburg (Eds.). *Violence in Europe. A Historical and Contemporary Perspectives.*, 2009, 27-40.
- Deboutte, Gie. *Pesten En Cyberpesten in Het Onderwijs : Praktijk En Beleid Voor Een Veilige Leeromgeving*. Kalmthout: Pelckmans Pro, 2017. <http://lib.ugent.be/catalog/rug01:002360727>.
- Deboutte, Gie. *Pesten En Geweld Op School: Handreiking Voor Een Daadkrachtig Schoolbeleid*. Brussel: Departement Onderwijs en Vormgeving, Mar. 2009.
- DeCamp, Whitney & Brian Newby. From Bullied to Deviant: The Victim-Offender Overlap among Bullying Victims. *Youth Violence and Juvenile Justice* 13:1 (2014), 3-17. <https://dx.doi.org/10.1177/1541204014521250>.
- Downes, Paul & Carmel Cefai. Strategic Clarity on Different Prevention Levels of School Bullying and Violence: Rethinking Peer Defenders and Selected Prevention. *Journal of School Violence* 18:4 (2019), 510-21. <https://dx.doi.org/10.1080/15388220.2019.1566915>.
- Europe's Antibullying Campaign. European Bullying Research Final Report. Europe's Antibullying Campaign, 2012.
- European Union. Baseline Study on the State of Art of Bullying in Europe. European union, 2016.
- Farrington, David P. Understanding and Preventing Bullying. *Crime and Justice* 17 (1993), 381-458. <http://www.jstor.org/stable/1147555>.
- Farrington, David P., Anna C. Baldry, Britta Kyvsgaard & Maria M. Tfofi. Protocol: Effectiveness of Programs to Prevent School Bullying. *Campbell Systematic Reviews* 4:1 (2008), 1-29. <https://dx.doi.org/10.1002/cl2.50>.
- Gaffney, Hannah, Maria M. Tfofi & David P. Farrington. Effectiveness of School-Based Programs to Reduce Bullying Perpetration and Victimization: An Updated Systematic Review and Meta-Analysis. *Campbell Systematic Reviews* 17:2 (2021), e1143. <https://dx.doi.org/https://doi.org/10.1002/cl2.1143>.
- Hamby, Sherry. On Defining Violence, and Why It Matters. *Psychology of Violence* 7:2 (2017), 167-80. <https://dx.doi.org/10.1037/vio0000117>.
- Hanewald, Ria. Reviewing the Literature on "at-Risk" and Resilient Children and Young People. *Australian Journal of Teacher Education* 36:2 (2011), 16-29. <https://dx.doi.org/10.14221/AJTE.2011V36N2.2>.
- Hendriks, A. M., M. Bartels, O. F. Colins & C. Finkenauer. Childhood Aggression: A Synthesis of Reviews and Meta-Analyses to Reveal Patterns and Opportunities for Prevention and Intervention Strategies. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews* 91 (2018), 278-91. <https://dx.doi.org/https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2018.03.021>.
- Henry, Stuart. School Violence Beyond Columbine: A Complex Problem in Need of an

- Interdisciplinary Analysis. *American Behavioral Scientist* 52:9 (2009), 1246-65. <https://dx.doi.org/10.1177/0002764209332544>.
- Herrenkohl, Todd, Jungeun Lee & J. Hawkins. Risk Versus Direct Protective Factors and Youth Violence. *American journal of preventive medicine* 43 (2012), S41-56. <https://dx.doi.org/10.1016/j.amepre.2012.04.030>.
- Khanna, Nishad, Jeffrey McCormack, Benjamin Kutsyuruba, Stoney McCart & John Freeman. Youth That Thrive: A Review of Critical Factors and Effective Programs for 12-25 Year Olds. Toronto: Social Program Evaluation Group, Queen's University & The Students Commission Centre of Excellence for Youth Engagement, 2014.
- Lester, Soraya, Cayleigh Lawrence & C. Ward. What Do We Know About Preventing School Violence? A Systematic Review of Systematic Reviews. *Psychology, Health & Medicine* 22 (2017), 187 - 223. <https://dx.doi.org/10.1080/13548506.2017.1282616>.
- Macháčková, Hana. Bystander Reactions to Cyberbullying and Cyberaggression: Individual, Contextual, and Social Factors. *Current opinion in psychology* 36 (2020), 130-4. <https://dx.doi.org/10.1016/j.copsy.2020.06.003>.
- Matjasko, J., Alana M. Vivolo-Kantor, Greta M. Massetti, Kristin M. Holland, Melissa K Holt & J. D. Cruz. A Systematic Meta-Review of Evaluations of Youth Violence Prevention Programs: Common and Divergent Findings from 25 Years of Meta-Analyses and Systematic Reviews. *Aggression and violent behavior* 17 6 (2012), 540-52. <https://dx.doi.org/10.1016/j.avb.2012.06.006>.
- McCuddy, Timothy & Finn-Aage Esbensen. After the Bell and into the Night: The Link between Delinquency and Traditional, Cyber-, and Dual-Bullying Victimization. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 54:3 (2016), 409-41. <https://dx.doi.org/10.1177/0022427816683515>.
- McKay, Tasseli, Christine H. Lindquist & Shilpi Misra. Understanding (and Acting on) 20 Years of Research on Violence and Lgbtq + Communities. *Trauma, Violence, & Abuse* 20:5 (2017), 665-78. <https://dx.doi.org/10.1177/1524838017728708>.
- Mellgren, Caroline, Mika Andersson & Anna-Karin Ivert. For Whom Does Hate Crime Hurt More? A Comparison of Consequences of Victimization across Motives and Crime Types. *Journal of Interpersonal Violence* 36:3-4 (2017), NP1512-36NP. <https://dx.doi.org/10.1177/0886260517746131>.
- Moffitt, Terrie E. Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. In: K. Beaver (Ed.), *Biosocial Theories of Crime*. London: Routledge, 2017, 69-96.
- Moffitt, Terrie E. Life-Course-Persistent and Adolescence-Limited Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological review* 100:4 (1993), 674-701.
- Office of the Secretary-General of the European Schools. Organisation of Studies. 2021. (Accessed 8/07 2021).
- Olweus, Dan. *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Massachusetts: Blackwell Publishing, 1993.
- Piquero, Alex R., Nicole Leeper Piquero & Marion K. Underwood. Correlates of—and Consequences for—Bully-Victims in a Sample of Serious Adolescent Offenders. *Youth Violence and Juvenile Justice* 15:4 (2016), 359-73. <https://dx.doi.org/10.1177/1541204016657396>.
- Rebollo-Catalan, Angeles & Virginia Mayor-Buzon. Adolescent Bystanders Witnessing Cyber Violence against Women and Girls: What They Observe and How They Respond. *Violence Against Women* 26:15-16 (2019), 2024-40. <https://dx.doi.org/10.1177/1077801219888025>.
- Riese, Alison, Annie Gjelsvik & Megan L. Ranney. Extracurricular Activities and Bullying Perpetration: Results from a Nationally Representative Sample. *Journal of School Health* 85:8 (2015), 544-51. <https://dx.doi.org/https://doi.org/10.1111/josh.12282>.
- Rose, Chad, David Richman, Katharine Fettig, Annamarie Hayner, Carly Slavin & June Preast. Peer Reactions to Early Childhood Aggression in a Preschool Setting: Defenders, Encouragers, or Neutral Bystander. *Developmental Neuropsychology* 19 (2014), 1-9. <https://dx.doi.org/10.3109/17518423.2014.979955>.
- Schreck, Christopher J., J. Mitchell Miller & Chris L. Gibson. Trouble in the School Yard: A Study of the Risk Factors of Victimization at School. *Crime & Delinquency* 49:3 (2003), 460-84. <https://dx.doi.org/10.1177/0011128703049003006>.
- Stoilova, Mariya, Sonia Livingstone & Rana Khazbak. Investigating Risks and Opportunities for Children in a Digital World: A Rapid Review of the Evidence on Children's Internet Use and Outcomes. Florence, Italy: UNICEF, 2021.
- Sullivan, Keith. *The Anti-Bullying Handbook. 2*: SAGE Publications Ltd, 2011.

- Sung Hong, Jun, Dorothy L. Espelage, Christopher J. Ferguson & Paula Allen-Meares. Violence Prevention and Intervention. In: Glenn W. Muschert, Stuart Henry, Nicole L. Bracy, and Anthony A. Peguero (Eds.). *Responding to School Violence: Confronting the Columbine Effect*. Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2014, 1 - 294.
- Swearer, S. M. & S. Hymel. Understanding the Psychology of Bullying: Moving toward a Social-Ecological Diathesis-Stress Model. *Am Psychol* 70:4 (2015), 344-53. <https://dx.doi.org/10.1037/a0038929>.
- Travlos, Antonios K., Haralambos Tsoarbatzoudis, Vassilis Barkoukis & Irene Douma. The Effect of Moral Disengagement on Bullying: Testing the Moderating Role of Personal and Social Factors. *Journal of Interpersonal Violence* 36:5-6 (2018), 2262-81. <https://dx.doi.org/10.1177/0886260518760012>.
- UN office of the special representative of the secretary-general on violence against children. Background Paper on Protecting Children from Bullying and Cyberbullying. Florence: United Nations, 2016.
- UN office of the special representative of the secretary-general on violence against children. Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace. New York: United Nations, 2016.
- Van der Put, C., M. Assink, A. Bindels, G.J. Stams & S. de Vries. Effectief Vroegtijdig Ingrijpen. Een Verkennend Onderzoek Naar Effectief Vroegtijdig Ingrijpen Ter Voorkoming Van Ernstig Delinquent Gedrag. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam - Faculteit Pedagogische wetenschappen, 2013. <https://dx.doi.org/20.500.12832/2022>.
- Van Der Put, Claudia E., Maja Deković, Geert Jan J. M. Stams, Peter H. Van Der Laan, Machteld Hoeve & Laura Van Amelsfort. Changes in Risk Factors During Adolescence: Implications for Risk Assessment. *Criminal Justice and Behavior* 38:3 (2010), 248-62. <https://dx.doi.org/10.1177/0093854810391757>.
- Vlachou, M., Kafenia Botsoglou & E. Andreou. Assessing Bully/Victim Problems in Preschool Children: A Multimethod Approach. *Journal of Criminology* (2013), 8. <https://dx.doi.org/10.1155/2013/301658>.
- Walker, Elaine, Geraldine Downey & Andrea Bergman. The Effects of Parental Psychopathology and Maltreatment on Child Behavior: A Test of the Diathesis-Stress Model. *Child Development* 60:1 (1989), 15-24. <https://dx.doi.org/10.2307/1131067>.
- WHO. Global Status Report on Violence Prevention. Geneva: WHO, 2014.
- WHO. Preventing Youth Violence: An Overview of the Evidence. Geneva: WHO, 2015.
- Wikström, Per-Olof. Doing without Knowing: Common Pitfalls in Crime Prevention. *Crime Prevention Studies* 21 (2007), 59-80.
- Wynne, Susan L. & Hee-Jong Joo. Predictors of School Victimization: Individual, Familial, and School Factors. *Crime & Delinquency* 57:3 (2010), 458-88. <https://dx.doi.org/10.1177/0011128710389586>.

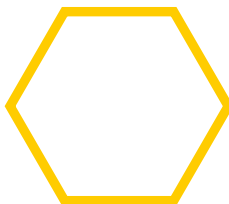

CONTACT DETAILS

EUCPN Secretariat

Email: eucpn@ibz.eu

Website: www.eucpn.org

[TWITTER.COM/EUCPN](https://twitter.com/EUCPN)

[FACEBOOK.COM/EUCPN](https://facebook.com/EUCPN)

[LINKEDIN.COM/COMPANY/EUCPN](https://linkedin.com/company/EUCPN)